

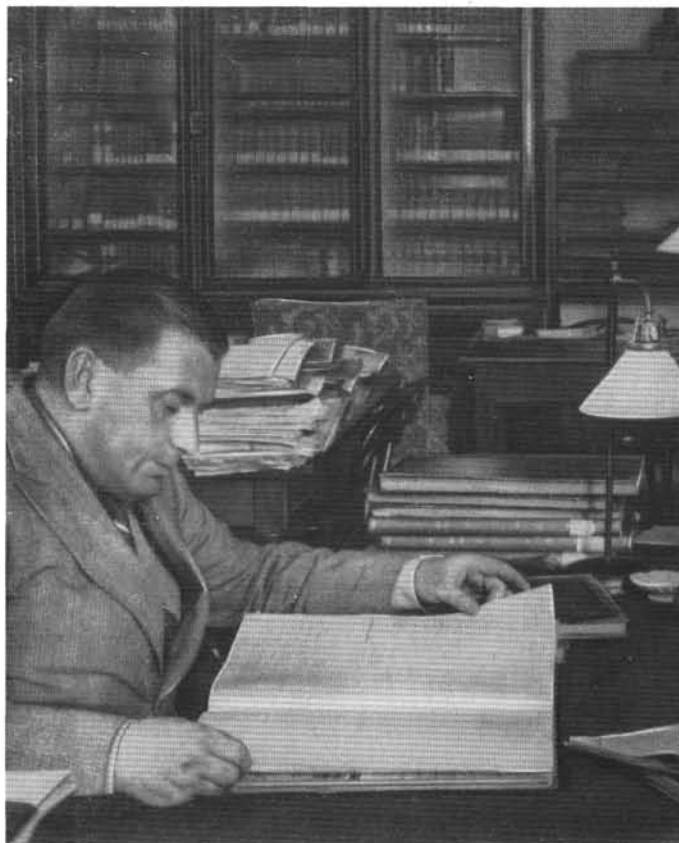
Faller Jenő Veszprém megyei művelődéstörténeti munkássága

dr. techn. Faller Jenő, okleveles bányamérnök, a műszaki tudományok kandidátusa, a Központi Bányászati Múzeum igazgatója 72 éves korában váratlanul elhunyt. Faller Jenő az utolsó évtizedekben Sopronban élt, rajongó soproni lett. Életének fő működési területe azonban megyénk volt, Várpalotán az UNIO Bányászati és Ipari RT várpalotai szénbányájának volt mérnöke, majd vezetője.

Faller Jenő 1894 szeptember 25-én született a Selmecbányához (Banska Stiavnica) tartozó Szélnán. 1921-ben Sopronban bányamérnöki oklevelet nyer, bányamérnöki működését Tatabányán kezdi. Mint bányamérnök 1927—28-ban alapvető bauxit- és szénkutatókat végez a Bakonyban. 1929—1940 között a várpalotai UNIO Bányászati és Ipari RT főfelügyelője, az új telepítések és fejtési kísérletek vezetője. Várpalotán közreműködik az ország első skyp-aknájának megvalósításában, megindítja az első vágár-tanfolyamokat. 1940-tól a Sopron megyei Bánfalván igazgató, 1944-ben Budapesten a Salgótarjáni Kőszénbánya RT központjában működik, 1945 után a vállalat műszaki vezetőjeként részt vesz a szénbányászat reorganizálásában, majd miniszteri biztosként a szénbányák államosításában. 1946—49. években ismét Várpalotára helyezik, ahol a dunántúli bányakerület vezetője, majd az ebből alakult Dunántúli Szénipari Központ vezérigazgatója. Irányításával létesítik akkor a dudari telepítést a hozzátartozó Zirc—dudari vasútvonallal. 1950-ben a soproni Bányamérnöki Egyetemre hívják meg egyetemi docensnek. Ekkor Sopronba költözik s az egyetem Miskolcra való helyezése után is Sopronban marad.

1957-ben nyitják meg Sopronban a Központi Bányászati Múzeumot, melynek alapjait Faller Jenő rakta le, s annak lesz igazgatója. A soproni múzeum vezetése mellett kezdeményezi, majd szakmailag irányítja az ajkai, salgótarjáni és rudabányai helyi bányászati múzeumokat. Sopronban a helyi Hazafias Népfront Városi Bizottságának elnöke, a Városi Tanács tagja, élénk közéleti tevékenységet fejt ki egészen 1966 december 23-án bekövetkezett haláláig.

Faller Jenő szakcikkei, helytörténeti, bányászattörténeti munkái 1924-től vidéki lapokban (Tata-Tóvárosi Híradó, Veszprémvármegye, Veszprémi Hírlap, Zirc és Vidéke, Fejérmegyei Napló), majd 1926-tól főleg a Bányászati és Kohászati Lapokban jelentek meg, élete két utolsó évtizedében a Magyar Tudományos Akadémia Műszaki Tudományok Osztálya Közleményeiben, a Soproni Szemlében. Több, mint háromszáz tanulmányban foglalkozik a magyar bányászat múltjával. „A magyar bányagépésítés úttörői a XVIII. században” című, 1953-ban megjelent könyvéért a műszaki tudományok kandidátusa fokozatot nyeri el. A Nehézipari Műszaki

1. Faller Jenő a Veszprémvármegyei Múzeum könyvtárában 1934-ben.
1. Jenő Faller in der Bibliothek des Museums vom Komitat Veszprém im Jahre 1934.
1. Jenő Faller dans la bibliothèque du Musée du Département de Veszprém, en 1934.
1. Енё Фаллер в 1934-м году в библиотеке Веспремварского музея.

Egyetem 1960-ban doktorrá avatja. Eredményes munkásságáért számos kitüntetésben részesült.

Faller Jenőnek, mint kiváló képességű bányamérnöknek a palotai bányauzennél természetesen rengeteg elfoglaltsága volt, szervezés, számos újítás bevezetése, helyszíni szemlék, kiszállások a környékre, stb. de mindezek mellett talált időt és módot legkedvesebb tevékenységére, a művelődéstörténet, a helytörténet kutatására.

A művelődéstörténet mint résztudomány a XVIII.

2. A várpalotai vājárvizsga résztvevői 1939-ben. Az alsó sorban jobbról a második Faller Jenő.

2. Teilnehmer an der Häuerprüfung von Várpalota im Jahre 1939. Der zweite rechts in der unteren Reihe Jenő Faller.

2. Les candidats de l'examen de mineurs de Várpalota, en 1939. Jenő Faller est le deuxième du côté droit dans le rang inférieur.

2. Участники экзаменов на забойщиков в Варпалоте в 1939-м году. В первом ряду второй справа Енő Фаллер.

század második felétől kezd kialakulni, de érdekes módon magasabb szintre csak a mi századunkban jut fel, akkor, amikor éppen a jövő eddig alig elképzelt távlatai vannak kibontakozóban, az atomismeret, az űrhajó, a televízió s egyebek korszakában. Minél nagyobb a technikai tudásunk, minél kecsesetebbek a jövő lehetőségei, annál izgalmasabbá kezdenek válni a múlt idők rejtvénytörő kultúrái, egyszerű, kezdetleges technikai eszközei. Az űrhajó árnyékában ilyen kérdések kezdenek izgatni: hogyan gerjesztettek tüzet, miképp szálítottak súlyos köveket a piramisokhoz stb.

Művelődés van, nevezzük bár kultúrának (mint a németek) vagy civilizációnak (mint a franciák vagy az angolok) vagy akár állítsuk szembe e két fogalmat (ahogy Spengler tette), de az kétségtelen, hogy mindez a társadalom, a közösség függvénye. Egy meghatározás szerint minden, ami a társas együttélés szervezetét és kereteit illeti, ide tartozik.

Nem meglepő tehát, hogyha a technikai fejlesztést előrelendítő, a jövőt építő bányamérnök egyúttal a múlt kultúráját nyomozza, kérdéseit kísérli meg tisztázni. Faller Jenő helytörténeti, művelődéstörténeti kutatásokat végzett, részben kinn a terepen, részben levéltárakban, könyvtárakban, s ha áttekintjük publikációinak gazdag sorozatát, szinte megfajhatatlan rejtély, mikor volt ideje ennyit búvárkodni, ennyi oklevelet át-olvasni, lemásolni, lefordítani, könyvet átböngészni, nagy területeket bejárni, objektumokat felmérni, mindent gondosan átvizsgálni és rögzíteni. Jól emlékszem, valahányszor Veszprémbe ájtott Palotáról, mindig beugrott a levéltárak egyikébe, a múzeumba is, s mindig hozott magával valami meglepő híradást újabb leletről, észleletéről, felfedezéséről. Gyakran mindjárt a múzeumba is szállította az értékes leletet, középkori fara-

gott kőpillért vagy régészeti, néprajzi tárgyat. Néhány év alatt több helytörténeti írása jelent meg, mint amennyit a megyei múzeum és a helyi levéltárak munkatársai tíz év alatt összeírtak.

Helytörténeti művei közül elsőnek említhető négy község monográfiája: Csetény (1929), Szapár (1934), Inota (1934), Jásd (1934). A leírásokat rendszeresen építi fel, kezdve a község nevének etimológiájával, jó földrajzi — s mint geológus szakember — igen részletes, alapos földtani tárgyalásával. A természetrajzi képet követi a község történetének részletes leírása. A jegyzetekből kiderül, hogy Faller Jenő tökéletesen ismerte a szakirodalmat, nyomtatott forrásmunkákat, de ami ennél is meglepőbb és értékesebb: igen alapos levéltári kutatásokat végzett s számtalan oklevélszöveget, jegyzőkönyvrészletet, levelet, s más hasonló írásos elmé-anyagot hoz helytörténeti munkáiban első közlésként (Országos Levéltár, a veszprémi püspöki és káptalani levéltárak, Fehérvári püspöki levéltár, Veszprémi megyei, Fehér megyei levéltárak, Veszprémmegyei Múzeum anyaga, családi levéltárak, parochiális jegyzőkönyvek, számadások stb. anyagából.). Közléseiben számos művelődéstörténeti, néprajzi adatra bukkanhatunk, így pl. Jásdon 1779-ben fatemplom állt, Inotán a prdékátor lakásának egyik fala sövényfonású volt (1820). — Szapárnál megemlékezik az 1810. évi móri földrengésről. — A műemlékeket (templom, templomi felszerelés) mindig részletesen leírja, történetüket adja (Csetény, Jásd), sőt felfedez értékes faragott köveket, s Faller Jenőnek köszönhető, hogy pl. a jásdi volt bencés kolostor megmaradt, kiválóan értékes levélkítményes faragott pillérdarabja bekerült a Veszprémmegyei Múzeumba, ahogy ugyancsak Faller érdeme egy igen szép gótikus faragású kő megszerzése Várpalotáról.

3. Egy bányászünnepek szónokaként 1946-ban.
3. Als Festredner der Bergleute im Jahre 1946.
3. Orateur à une festivité de mineurs en 1946.
3. Фаллер как оратор на одном шахтерском празднике в 1946-м году.

Monográfiáinak mindig van néprajzi része, s rövid néprajzi jellemzést ad a viseletről, gazdálkodásról, építkezésről, berendezésről, településről, földbirtokviszonyokról. Hasznos következtetések vonhatók le a közölt egykori adólajstromokból (pl. Inota, 1744—5) az egykori népességre, állatállományra, családnevekből a törzslakosságra. Általában jók a letelepülésre, népesezési viszonyokra (különösen a kevert nemzetiségű településeknél, mint pl. Jásd) utaló adatai.

Helynévgyűjtés is található e monográfiákban, s különösen kiemelendő Jásd mintaszerűen összegyűjtött, térképezett igen gazdag helynévanyaga.

Helytörténeti kutatásainak központi témája azonban mégis elsősorban lakó- és működéshelye, Várpalota volt, ahogy magáról vallja is: ő „Várpalota kultúrhistorikusa”. — Többször feldolgozza Palota történetét s fontosnak tartjuk, hogy elsőnek tisztázta Várpalota, Pusztapalota és Bátorkő várának mindaddig kusza kérdését. Megállapítása szerint Pusztapalota a legrégebb, építési ideje a XIII—XIV. század fordulójára tehető, s a vár feladata volt a völgy szemmel tartása. Mátyás királynak kevés szerepe volt e várak történetében, inkább a népmonda emelte ki személyének jelentőségét. Bátorkő várát 1341-ben említik először és Faller Jenő megállapítása szerint a volt Zichy-kastély helyén állott. Bátorkő vára különben a palotai vár építésével elveszti jelentőségét. Részletesen adja a palotai vár történetét, különösen sokat időzik a török harcoknál. Hangsúlyozza: a várpalotai vár megérdemelné, hogy a Műemlékek Országos Bizottsága műemlékké nyilvánítsa s

megmentse a további pusztulástól. (Ez a kívánsága csak az utóbbi években valósult meg.)

Az Adatok Várpalota történetéhez c. mű címe szerény, de annál értékesebb művelődéstörténeti adatokat tartalmaz, ezt az alábbi fejezetcímek legott elárulják: 1. Törzslakók, visszavándorlók és telepések. (Jó képet ad a benépesülésről, több adat a Zichyeknek a jobbágyok elleni önkényeskedéséről.) 2. Palotai egyesség-levelek (akkori társadalmi viszonyokról számol be). 3. Határcidensek Palota és Inota közt. 4. A palotai Sárvíz lecsapolása. 5. A szőlők (szőlők újratelepítése, a legrégebb szőlőhegyek). 6. Az erdők. — Faller Jenő jó szemére vall, hogy felfedezte a Veszprémvármegyei Múzeumban Palota városnak a gróf Zichyekkel folytatott urbariális pöreit tartalmazó vaskos 1426 oldalas kéziratot (1781—86). E kéziratból igen sok addig ismeretlen művelődéstörténeti adatot bányászott elő az egykori palotai életre vonatkozólag.

Mert valóban bányásmunkát végzett, nemcsak képtelen, a kéziratot forrásokban, hanem kinn a terepen is. A palotai szénbányászat folyamán a külszínen a bányaművelés területén szakadások jelentkeztek, s ennek során terméskőfalak lettek láthatóvá. A jó szemű bányamérnök kisebb ásatást végzett itt s a felszínre került alapfalakat összevetve az okleveles, írott forrásokkal, megállapíthatta, hogy ezek a XVI. században elpusz-

4. A kerületi futbalcsapat díjkiosztásakor 1948-ban.
4. Bei der Zuteilung der Belohnungen an die Mitglieder der Bezirks-Fußballmannschaft im Jahre 1948.
4. A la distribution des prix de l'équipe de foot-ball du district, en 1948.
4. Фаллер в 1948-м году при присуждении приза футбольной команды района.

tult ferences kolostor maradványai. A templomból egy díszes faragású XV. századi gótíves kőív töredék is előkerült. A kolostorral való azonosítást megerősítette helynévgyűjtése is, amennyiben a területnek Puszta-klastrom alatti vagy Régi klastromalatti dűlő a neve.

A helynév adta az útbaigazítást a XVI. század elején említett Paczmán vára helyének megállapítására is (Hol fekszik Paczmán vára? 1937). Mint kutató bányamérnök, gyakran járt kinn a terepen és Bakonycsernye mellett figyelmét megragadta a Kastélydomb helynév, ahol épületromok is voltak találhatóak. Az 1846. évi térképen

5. Faller Jenő a soproni években.

5. Jenő Faller während der Jahre zu Sopron.

5. Jenő Faller dans les années de Sopron.

5. Енѐ Фаллер во время шопронского периода жизни.

itt romjelzés van. De ami szintén meggyőző bizonyíték: az itt levő kis, néhány házból álló újkori településnek Poczma a neve, s feltehető, hogy e név a XV. századi Poczmánok falu emlékét őrzi, Poczmán vára tehát itt lehetett.

Az igazi művelődéstörténést minden érdekli, s így kerülhetett a sor egy nevelésügytörténeti dolgozatra (A várapalotai 100 éves róm. kath. iskola története. 1935), amiből szintén jó adatokat kaphatunk az épület történetére, iskolaügyre, a tanító járandóságaira, stb. vonatkozólag az egykori egyházlátogatási jegyzőkönyvek alapján. — A már említett urbáriális pörököt tartalmazó vaskos kötetből dolgozta ki részben Faller Jenő adatait a Bakony erdő pusztulásáról írt kisebb füzetéhez (1936).

Faller Jenő érdeme, hogy elsőnek ismertette a Bakonyban szokatlan előfordulását szélmalomokat. Pontos műszaki rajzot, leírást, fényképet közöl a négy tési szélmalomról, melyek közül a leírás idején (1936) kettő még működött. Itt is feltámad benne a műemlékeket szerető kutató féltő gondoskodása, hangoztatva, hogy a malmot művelődéstörténeti értéküknél fogva meg kell menteni. (Ez is csak az utóbbi években következett be az egyik tési malommal kapcsolatban, a Megyei Idegenforgalmi Hivatal jóvoltából.)

Faller Jenő 1950-ben Sopronba költözik, majd a Központi Bányászati Múzeum igazgatójaként tulajdonképpen legkedvesebb munkaterületén folytat igen eredményes munkát. Igazában művelődéstörténész volt, s most e képességeit a bányamérnök magas tudásával egyesíthette. Fáradhatatlanul kutatott hazai bányászati emlékek után, közben számtalan bányászattörténeti cikket, dolgozatot írva.

Faller Jenő soproni lett, Sopronban létesített Bányászati Múzeumot, de legértékesebb művelődéstörténeti munkáit itt, Várapalotán írta. Nagy tudással, de talán még nagyobb rajongással és szeretettel készült írásai megyénk szűkebb tájegységével, a Bakony egy részével foglalkoznak. Valahogy úgy érzem, hogy a Központi Bányászati Múzeumnak tulajdonképpen Várapalotán lenne a helye, a régi Vár épületében, ami előtt annyiszor elment és történetének tisztázására annyi időt, munkát áldozott a fáradhatatlan, pihenést alig ismerő kutatónk, Faller Jenő.

Vajkai Aurél

FALLER JENŐ MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ÉS HELYTÖRTÉNETI ÍRÁSAINAK BIBLIOGRÁFIÁJA

Az életrajzi adatok és a bibliográfia egy részét Faller Gusztávnak, az elhunyt Faller Jenő bányamérnök fiának köszönhetem.

Hírlapok és folióratok rövidítései:

BKL = Bányászati és Kohászati Lapok   VH = Veszprémi Hírlap
BL = Bányászati Lapok   Vvm = Veszprémvármegye
TH = Tata-Tóvárosi Híradó   ZV = Zirc és vidéke

I. VESZPRÉM MEGYEI VONATKOZÁSÚ MŰVEK

- ¹ A Bakony gazdaságtechnikai problémái. Vvm. 1927. 36—37. sz.
- ² Csetény község monográfiája. (Veszprémvármegyei Múzeum Évi Jelentése, 1928/29. évi fejlődéséről). Veszprém, 1929. 20 l. Különnyomatban is megjelent.
- ³ Adatok Csetény történetéhez. ZV. 1931. 1, 2. sz.
- ⁴ Cseszneki népmonda. ZV. 1931. 50. sz.
- ⁵ Az elpusztult szapári várkastély. ZV. 1931. 24. sz.
- ⁶ Egy kis népességi statisztika. ZV. 1931. 44, 45. sz.
- ⁷ Laczkó Dezső (Nekrológ). Földtani Közlöny. 1932. 10—12. füzet. Különnyomat 2 l.
- ⁸ Adatok a zirci járás községeinek céhéletéhez. ZV. 1933. 39, 40. sz.
- ⁹ Beudant francia geológus 1818. évi tanulmányútja Veszprémvármegyében. Vvm. 1933. 1—10. sz.
- ¹⁰ „Omladozó kövek a várpalotai kastélyban.” Vvm. 1933. 41. sz.
- ¹¹ Palota ostroma 1533-ban. Vvm. 1933. 48. sz.
- ¹² Mi volt a szapári „Mester egyszersmint Nótárius” 1827. évi fizetése. ZV. XX. évf. 31. sz.
- ¹³ Szapár község monográfiája. ZV. 1934. 20—32. sz. Különnyomat Zirc, 1934. 16. l.
- ¹⁴ Inota község monográfiája. Székesfehérvár, 1934. 38 l. Ebből részletek: ZV. 1934. 17. sz.
- ¹⁵ Jásd község története. Veszprém-vármegye multja. 4. sz. Veszprém, 1934. 70 l.
- ¹⁶ Várpalota a földrajzi, ásvány-, földtani és természetrajzi irodalomban. 1934. Veszprém, 1934. 36 l. — Továbbá: Vvm. 1934. 1—9. sz.
- ¹⁷ Jegyzetek a jásdi Szentkút történetéhez. ZV. 1934. 50. sz.
- ¹⁸ Az 1810. január 14.-i móri földrengés hatása a zirci járásban. ZV. 1934. 51—52. sz.
- ¹⁹ Tatai munkások a veszprémmegyei Sárvíz-csatorna építésénél. TH. 1934. 8—11. sz.
- ²⁰ Jegyzetek a várpalotai 100 éves róm. kat. iskola történetéhez. VH. 1935. 42. sz. Különnyomat is, 13 l.
- ²¹ Dr. Dornay Béla: Beudant balatonvidéki útleírása 1818-ból. (Könyvismertetés). BKL. 1935. 300. p.
- ²² Adatok Bakonycserrénye történetéhez. ZV. 1935. 15—19. sz.
- ²³ Adatok a zirci járás községeinek történetéhez. ZV. 1935. 27, 29, 30. sz.
- ²⁴ Adatok Várpalota történetéhez. VH. 1935. 7—10, 13, 14, 16—18. sz.
- ²⁵ Mikor keletkezett az ösküi róm. kat. plébánia? VH. 1935. 2, 3. sz.
- ²⁶ Emléktábla leleplezése Bátorkőváran (Név nélkül). VH. 1935. 25. sz.
- ²⁷ Adatok a zirci járás községeinek céhéletéhez. ZV. 1935. 40, 41. sz.
- ²⁸ Adatok Várpalota történetéhez. Veszprém, 1936. 36 l.
- ²⁹ Adatok a Bakony pusztulásához. ZV. 1936. 36—40. sz. Külön is megjelent, Zirc, 1936. 16 l.
- ³⁰ A tési szalmalmok rövid ismertetése. VH. 1936. 1. sz. Különnyomat Veszprém, 1936. 14 l.
- ³¹ Hol feküdt Bátorkő vára? VH. 1936. 7—9. sz. Különnyomat Veszprém, 1936. 16 l.
- ³² A Szt. Ferencesek elpusztult várpalotai rendházának története. VH. 1936. 17—19. sz. Különnyomat Veszprém, 1936. 18 l.

- ³³ Várpalota története az Újlakiak és Podmaniczkyek idejében. VH. 1936. 29—32, 34, 35, 37—39. sz. Különnyomat Veszprém, 1936. 60 l.
- ³⁴ Adatok Bakonycserrénye történetéhez. ZV. 1936. 3, 45, 46. sz.
- ³⁵ Adatok Veszprémvármegye községeinek történetéhez. ZV. 1936. 13—15. sz.
- ³⁶ Adatok Veszprém és Palota várainak 1566. évi ostromához. VH. 1936. 14, 15. sz.
- ³⁷ Palota várának rövid története. Kiadja Várpalota nagyközség a töröktől való felszabadulásának 250 éves évfordulója alkalmából. Várpalota, 1937. 40 l.
- ³⁸ Hol feküdt a XVI. században elpusztult Paczmán vára? VH. 1937. 2, 3. sz. Különnyomat Veszprém, 1937. 14 l.
- ³⁹ Csesznek, Palota, Vázsony és Veszprém várak 16. századbeli alaprajzai. VH. 1937. 13. sz. Különnyomat Veszprém, 1937. 27 l.
- ⁴⁰ Adatok Csesznek várának történetéhez. ZV. 1937. 48, 49. sz.
- ⁴¹ A zirci járás községeinek fölírtos emlékei. ZV. 1937. 51, 52. sz. 1938. 1—6. sz.
- ⁴² Veszprémvármegye múltjából. ZV. 1937. 4. sz.
- ⁴³ Adatok Bakonycserrénye történetéhez. ZV. 1937. 14, 16, 19, 24, 26, 27, 31, 35, 37, 38, 40—43, 45. sz.
- ⁴⁴ Adatok Ácsteszér történetéhez. ZV. 1938. 7—10. sz.
- ⁴⁵ Adatok Tés község történetéhez. ZV. 1938. 38, 41, 42, 44, 49, 1939. 1, 2, 4, 5, 6, 12, 16, 17, 19, 24, 28, 29, 32, 36. sz.
- ⁴⁶ Hercegfalva és Előszállás. ZV. 1938. 26—28. sz.
- ⁴⁷ Római duzzasztó és kőbánya Veszprém vármegyében. Vasi Szemle, 1939. 5—6. sz. Különnyomat 7 l.
- ⁴⁸ Adatok Eplény történetéhez. ZV. 1939. 45—46. sz.
- ⁴⁹ A bakonyánai róm. kat. egyház templomépítkezései. ZV. 1939. 50. sz.
- ⁵⁰ Veszprémvármegye községeinek múltjából. ZV. 1940. 15—17. sz.

II. FEJÉR-, ESZTERGOM-, KOMÁROM-MEGYEI VONATKOZÁSÚ MŰVEK

- ⁵¹ Dr. Dornay Béla: Fellner Jakab tatai műépítésről. TH. 1930. 42. sz.
- ⁵² Örökítsük meg Fellner Jakab, tatai építész nevét! TH. 1931. 5. sz.
- ⁵³ Adatok Tatabánya fejlődéstörténetéhez. TH. 1931. 37—53, 1932. 1—5. sz.
- ⁵⁴ Beudant francia geológus 1818. évi tanulmányútja Komárom vármegyében. TH. 1933. 23—28.
- ⁵⁵ Tata megvétele a törököktől 1598. augusztus 1-én. TH. 1933. 54. sz.
- ⁵⁶ Adatok Tata várának történetéhez. TH. 1934. 48, 49. sz.
- ⁵⁷ Adatok a kétszázéves vértessomlói kegykép történetéhez. TH. 1934. 17. sz.
- ⁵⁸ Római korú kelta sírlelet Inotán. Székesfehérvári Szemle 1936. 109—111. l.
- ⁵⁹ Adatok Tatabánya fejlődéstörténetéhez. Tata, 1935. 35 l.
- ⁶⁰ Süess Orbán építészeti főfelügyelő 1577. évi jelentése Tata várának építkezéseiről. TH. 1936. 26—39. 44. sz.
- ⁶¹ Adatok a bodajki Mária kegykép történetéhez. Különnyomat a Fejérmegyei Napló 1936. február 26-án megjelent számából. 10 l.
- ⁶² Adatok Tata-Tóvárosi irodalmához. TH. 1937. 6—10, 31—45. sz.
- ⁶³ A bécsi hadilevéltár Tata-Tóvárosi vonatkozású rajzai és térképei. TH. 1938. 12—21. sz. Különnyomat Tata, 1938. 15 l.
- ⁶⁴ Tata várának építészéről. TH. 1938. 31—37. sz. Külön is megjelent, Tata, 1938. 24 l.
- ⁶⁵ A székesfehérvári székesegyház vörösmárvány áldoztató korlátjának eredete. Különnyomat a Székesfehérvári Szemle, 1938. III—IV. sz.-ból, p. 69—73.

III. VESZPRÉM MEGYEI VONATKOZÁSÚ Bányász-Történeti Művek

- ⁶⁶ Az UNIO Bányászati és Ipari R. T. várpalotai szénbányászatának ismertetése. Várpalota, 1931.
- ⁶⁷ Vajárvizsga Várpalotán. BKL. 1937. p. 469.
- ⁶⁸ Beszámoló a várpalotai és ezzel kapcsolatban más hazai szénbányáknál bevezetett torkret kísérletekről. BKL. 1938. p. 1—11.
- ⁶⁹ A zirci márványról. ZV. 1939. 41. sz.
- ⁷⁰ A Zirc-Bodajki vasúti vonal bányászati és gazdaságtechnikai jelentősége. Magyar Technika, 1948. okt. sz.
- ⁷¹ Hetvenéves a várpalotai szénbányászat. BL. 1957. 2. sz.
- ⁷² Huszonöt éves a várpalotai szkipszállítás. Napló, 1963. 111. sz.
- ⁷³ Az ajkai Műszaki Emlékmúzeum megnyitása. BL. 1965. 12. sz.
- ⁷⁴ Húszéves a dudari szénbányászat. Napló, 1966. 87. sz.
- ⁷⁵ Visszapillantás a húszéves dudari szénbánya megnyitására. BL. 1966. 6. sz.

IV. ÁLTALÁNOS Bányászattörténeti Művek

(Faller Jenő többszáz bányászattörténeti írása közül az alábbiakban csak az általános érdekű vagy muzeológiai vonatkozású műveket közlöm.)

- ⁷⁶ Adatok a szén használatának fejlődéstörténetéhez. Vvm. 1927. 52. sz. 1928. 1, 2. sz.
- ⁷⁷ Esztergom-Komárom vármegyék szénbányászatának múltjából. TH. 1928. 24—28. sz.
- ⁷⁸ Adatok Mikoviny Sámuel udvari kamarai mérnök és építész életéhez. Térképészeti Közöny. 1932. I. kötet, 4. füzet, p. 1—13.
- ⁷⁹ Beudant francia geológus 1818. évi tanulmányútja sárisáp, vasasi és brennbergi szénbányákban. BKL. 1933. p. 398—406.
- ⁸⁰ Hazánk második legrégebbi ártézi kútjáról. Földtani Értesítő, II. új évf. 3. sz. Különlenyomat 3 l.
- ⁸¹ Hozzászólás a magyar bányász Szent Borbála tiszteletéhez. BKL. 1938. p. 75—83.
- ⁸² Egyetemünk 18. századbéli tanulmányi érmeiről. BKL. 1938. p. 236—238.
- ⁸³ Szent István szerepe a magyar bányászat és kohászat történetében. BKL. 1939. p. 36—41.
- ⁸⁴ Bányáink térképjelének kialakulása a hazai kartográfiában. BKL. 1941. p. 125—129.
- ⁸⁵ Adatok a bányaszállítás történetéhez. BKL. 1941. p. 179—186.
- ⁸⁶ Bányászati vonatkozású magyar város címerek. BKL. 1942. p. 481—491.
- ⁸⁷ Adatok a magyar bányász hitéletéhez. Ethnographia 1942. p. 187—199. Különnyomat 13 l.
- ⁸⁸ Néhány szó a lármafáról. BKL. 1943. p. 34—36.

- ⁸⁹ A magyar bányászviseletről. BKL. 1943. p. 245—251. 269—277.
- ⁹⁰ Ötvenéves a magyar bányászköszöntés. BKL. 1944. p. 310—311.
- ⁹¹ Mikoviny Sámuel bányamérnök emlékezete, halálának 200 éves fordulójára alkalmából. BKL. 1950. p. 265—268.
- ⁹² Sürgős tennivalóink az elhanyagolt bányásztörténeti kutatómunka terén. BKL. 1952. p. 1—8.
- ⁹³ A magyar bányagépesítés úttörői a XVIII. században. Holl Máté Kornél és Holl József Károly főgépmesterek élete és munkássága. Budapest, 1953. Akadémiai Kiadó. 100 l.
- ⁹⁴ Brennbergbánya régi térképei. A Magy. Tud. Akadémia Műszaki Tudományok Oszt. Közleményei. 1953. p. 535—559.
- ⁹⁵ 200 éves a magyar szénbányászat (Történeti rész). BL. 1954. 2. sz.
- ⁹⁶ Georgius Agricola. 1494—1555 (Halálának 400. évfordulója alkalmával). BL. 1955. 11. sz.
- ⁹⁷ Aszombathelyi Savaria Múzeum kohászati emlékei. Koh. Lap. 1956. 11—12. sz.
- ⁹⁸ Georgius Agricola. 1494—1555. Halálának 400 éves fordulójára alkalmából. A Magy. Tud. Akadémia Műszaki Tudományok Oszt. Közleményei. 1956. 1—4. sz.
- ⁹⁹ Beszámoló néhány külföldi bányászati múzeumról. BL. 1957. 4. sz.
- ¹⁰⁰ Adatok a bányavilágítás fejlődéstörténetéhez. BL. 1959. 9. sz.
- ¹⁰¹ Kirnbauer Franz: Építőkövek a bányász néprajzához vagy bányászszokások. BL. 1959. 9. sz.
- ¹⁰² Széchenyi és a magyar szénbányászat. BL. 1960. 9. sz.
- ¹⁰³ Adatok a bányabeli robbantás fejlődéstörténetéhez. Történelmi Szemle, 1961. 1. sz.
- ¹⁰⁴ A Központi Bányászati Múzeum anyagából. Bányászpallacok. BL. 1961. 5. sz.
- ¹⁰⁵ Adatok a bányabeli robbantás fejlődéstörténetéhez. I—II. rész. BL. 1961. 6, 7. sz.
- ¹⁰⁶ A Központi Bányászati Múzeum anyagából. Régi szolgálati igazolványok. BL. 1961. 8. sz.
- ¹⁰⁷ A Központi Bányászati Múzeum anyagából. Bányász kisplasztika a múzeum gyűjteményében. BL. 1961. 10. sz.
- ¹⁰⁸ Ki tud a zenélő klopacskáról. BL. 1961. 11. sz.
- ¹⁰⁹ A magyar bányagépesítés úttörői a XVIII. században. Hell Máté Kornél és Hell József főgépmesterek élete és munkássága. Miskolc, 1961. Nehézipari Műszaki Egyetem magyar nyelvű közleményei. VI. k. p. 181—201.
- ¹¹⁰ A Központi Bányászati Múzeum anyagából. A „Ziegenbainer”. BL. 1963. 6. sz.
- ¹¹¹ A farbőr használatának eredetéről. BL. 1963. 12. sz.
- ¹¹² Négy százötvenéves a rozsnói (rožnavai, Csehszlovákia) bányászati vonatkozású Szent Anna kép. BL. 1964. 3. sz.
- ¹¹³ Földalatti bányászati múzeum Salgótarjánban. BL. 1965. 11. sz.

Jenő Faller (1894–1966)

Diplom-Bergingenieur Jenő Faller war, abgesehen von kleineren Unterbrechungen, von 1927 bis 1949 im Komitat Veszprém tätig, machte grundlegende Forschungen nach Bauxit und Kohle, dann wurde er der Leiter von Zechenanlegungen und neuen Abbau-Experimenten. Er hat in der Anlegung des ersten Skyp-Schachtes von Ungarn mitgewirkt und den ersten Lehrgang für Häuer eröffnet. Nach 1945 nahm er an der Reorganisation des Kohlenbergbaus teil, dann wurde er Ministerialkommissar für die Verstaatlichung der Kohlenbergwerke. Unter seiner Leitung wurde das Kohlenbergwerk von Dudar angelegt; von 1950 war er Dozent an der Universität für Bergingenieure in Sopron. Dasselbst hat er das Zentrale Museum für Bergbau gegründet, von 1957 bis zu seinem Tode war er Direktor dieses Museums und zu derselben Zeit war er der Fachleiter der übrigen lokalen Bergbau-Museen von Ungarn. Er hat zahlreiche Fachartikel über den Bergbau veröffentlicht, hat jedoch auf dem Gebiete der Kultur- und Bergbaugeschichte eine viel reichere wissenschaftliche Tätigkeit entfaltet. Er hat über 300 Erörterungen über die Vergangenheit des ungarischen Bergbaus und sein im Jahre 1953 erschienenes Buch „Bahnbrecher der Mechanisierung des Bergbauwesens von Ungarn im 18. Jahrhundert“ hat ihm den Grad des Kandidaten der technischen Wissenschaften heimgebracht. 1960 wird ihm von der Technischen Universität für Schwerindustrie die Doktorwürde verliehen.

Obwohl Jenő Faller als ein Bauingenieur von hervorragender Fähigkeit bei dem Bergbaubetrieb überbeschäftigt

war, konnte er jedoch dabei Zeit und Gelegenheit finden um sich seiner Lieblingsbeschäftigung, der Forschung von Kultur- und Ortsgeschichte zu widmen. Als ein aktiver Bergingenieur hat er die Gegend des öfteren befahren und anlässlich seiner geologischen Forschungen fielen ihm alte, noch unerkannte Denkmäler, in den Dörfern ethnographische Eigentümlichkeiten, und im allgemeinen archäologische Funde, ins Auge. Er hat der Geschichte der auf dem Gelände gefundenen Gegenstände nachgeforscht, unermüdlich in den Archiven herumgesucht. Er hat die Ergebnisse seiner Forschungen schriftlich festgelegt und in raschem Nacheinander seine kultur- und ortsgeschichtlichen Artikel und Bücher veröffentlicht.

Er hat Monographien über vier Dörfer im Bakony-Gebirge geschrieben und eine Menge Erörterungen über seinen Wohnort, (die heutige Stadt) Várpalota veröffentlicht. Er hat die architektonische Geschichte von Palota und den benachbarten Burgen zusammengestellt und die Ruinen eines zerfallenen mittelalterlichen Klosters von Várpalota gefunden. Als erster hat er über die seltenen Windmühlen des Bakony geschrieben. Er hat beim Denkmalschutz mitgewirkt, mittelalterliche behauene Steine dem Verfall entzogen und ins Museum befördert.

Seine Schriften sind immer fachgemäß, genau und sind sowohl für den Kunstgeschichtler als auch den Ortshistoriker und den Ethnographen ersprießlich.

Aurél Vajkai

Jenő Faller (1894–1966)

Ingénieur des mines diplômé, Jenő Faller a travaillé de 1927 à 1949 — avec de courts arrêts — dans le département de Veszprém, en procédant à des prospections de gisements de charbon et de bauxite, puis comme chef des nouveaux chantiers et dirigeant des nouvelles méthodes d'exploitation. Il a pris part à l'installation du premier puits à l'extraction par skip de Hongrie, et a organisé le premier cours professionnel de mineurs. Après 1945 il prête son concours à la réorganisation du charbonnage, puis il est nommé délégué du ministère de la nationalisation des mines de charbon. C'est sous sa direction que la mine de charbon à Dudar est mise en exploitation. En 1950 il a été chargé de cours à l'Université des Ingénieurs des Mines de Sopron. Il a fondé en 1957 le Musée Central de l'Industrie Minière, dont il restera le directeur jusqu'à sa mort, en aidant d'utiles directives les autres musées miniers locaux du pays. Il a publié nombreux articles techniques, mais outre la bibliographie professionnelle, il a déployé une activité encore plus précieuse dans le domaine de l'histoire de la civilisation et de l'histoire de l'industrie minière. Plus de 300 de ses études s'occupent du passé de l'industrie minière hongroise, et son livre paru en 1953 sur « Les pionniers hongrois de la mécanisation de l'extraction » lui a valu le grade du candidat des sciences techniques. En 1960 il a été reçu docteur à l'Université Technique de l'Industrie Lourde.

Ingénieur des mines de grand talent, Jenő Faller était extrêmement occupé à l'exploitation minière, mais malgré

tout, il a pu trouver le temps et le moyen de s'occuper de son délassement favori, de recherches de l'histoire locale. Comme ingénieur des mines, il a battu bien du pays, et au cours de ses prospections, ses yeux arrêtaient à des monuments anciens encore inconnus, à des caractéristiques ethnographiques, et les nouvelles d'une découverte archéologique récente attiraient toujours son attention. Il se renseignait sur ce qu'il avait trouvé sur les lieux, il ne cessait de fouiller dans les archives, dans les vieux écrits. Il prenait note des résultats de ses recherches, et ses articles, études et livres sur l'histoire locale et sur celle de la civilisation ont paru coup sur coup.

Il a écrit la monographie de quatre villages de Bakony, et ses études sur Várpalota, son village (devenu ville depuis) de son résidence sont sans nombre. Il a établi l'histoire de la construction de la place forte de Palota et des places fortes voisines, il a découvert les ruines d'un monastère médiéval de Várpalota. Il a publié le premier sur les moulins à vent de grande rareté de Bakony. Il a prêté sa collaboration à la protection des monuments, il a récupéré des pierres taillées médiévales, en les transportant au musée.

Ses écrits sont toujours documentés et précis; l'historien d'art et le chercheur de faits historiques locaux de même que l'ethnographe les liront toujours avec profit.

Aurél Vajkai

Енё Фаллер (1894—1966)

Енё Фаллер, дипломированный горный инженер, с 1927-го по 1949-й год с небольшими перерывами работал в Веспремском комитате. Он занимался исследованиями боксита и угля, впоследствии возглавлял исследовательскую работу по установлению и эксплуатации шахт. Фаллер участвовал в создании первой в Венгрии скипной шахты, организовал первые курсы забойщиков. После 1945-го года принял участие в реорганизации угольных шахт в качестве уполномоченного министерства по национализации в угольной промышленности. Под его руководством открылась дударская угольная шахта. С 1950-го года он доцент Шопронского института горных инженеров. В Шопроне он организовал Центральный горный музей и с 1957-го года до самой смерти являлся его директором и одновременно профессиональным руководителем остальных местных горных музеев страны. Из-под его пера выходят многочисленные статьи по вопросам горного дела, являющиеся неоценимым научным вкладом в область культуры и истории шахтной промышленности. Более чем в трехстах статьях он занимается прошлым венгерской горной индустрии. За книгу под названием „Пионеры строительства шахт в Венгрии в XVIII столетии“, вышедшую в 1953-м году, он получает звание кандидата технических наук. Технический институт тяжелой промышленности присваивает ему в 1960-м году звание доктора.

Фаллер, этот выдающийся горный инженер, несмотря на то, что был очень занят по работе на шахтах, находил время для своего любимого занятия

— истории культуры и краеведения. Как активный горный инженер он часто ездил по стране для геологических изысканий, и в этих поездках его взор останавливался то на старинном, мало известном архитектурном памятнике, то на интересном с этнографической точки зрения деревенском обычае, то его привлекало сообщение о новой археологической находке. Все найденное им на местности он тщательно исследовал, изучал историю, не зная устали рылся в архивах, в старых статьях и сообщениях. Результаты исследований им фиксировались, и одна за другой появляются его статьи, очерки, книги, исследования по истории культуры и местной истории.

Им написана монография о четырех баконьских селах, выходит в свет бесчисленное количество статей о месте его жительства Варпалоте (ныне город). Им была установлена история строительства варпалотской и окрестных крепостей, найдены руины разрушившегося варпалотского монастыря. Им первым был опубликован материал о редчайших ветряных мельницах Баконя. Он принимал активное участие в охране культурных памятников, спас от гибели средневековые тесаные камни, которые поместил в музей.

Его труды всегда точные, достоверные, написанные на высоком профессиональном уровне; ими с одинаковым успехом могут пользоваться и специалисты по истории искусства, и краеведы, и этнографы.

Аурель Вайкаи